

Kalvotos Šilalės rajono apylinkės

(Atkelta iš 19 p.)

Vienam vyrui kartu su ietimis į kapą buvo įdėtos dvi strėlės su geležiniais smaigaliais. Tai labai reti Lietuvos senkapių radiniai. Keliuose vyrų kapuose rasti iki 40 cm ilgio peiliai su medinėmis rankenomis, papuoštomis žalvario plokštelėmis. Rasta ir žalvario plokštelėmis apkaustyti, žalvarinėmis sagtelėmis papuošti odinių diržų. Kapuose buvo rasta ir po vieną žalvarinį ar geležinį pentiną, o kartais prie mirusiojo kojų būdavo padėta geležinių žąslų, sagčių. Tikėtina, kad kartais į karstą prie kojų būdavo įdedamos ir kuklios kamanos.

Visi šie radiniai rodo, kad X–XI a. Upynos kariai buvo ginkluoti ietimis ir lankais su strėlėmis, o turtingesni kariai turėdavo kalavijus, kiti – kovos peilius-durklus. Nemaža dalis karių buvo raiteliai. Moterims į kapus būdavo dedami nedideli peiliukai, ylos, akmeniniai verpsteliai.

Ir vyrai, ir moterys ant kaklo nešiodavo žalvarines vytines antkakles, kurių galai baigdavosi kilpelėmis ir buoželėmis. Rečiau būdavo nešiojamos iš geležinės vielos padarytos antkaklės. Tuo laikotarpiu ir vyrai, ir moterys nešiodavo įvairaus dydžio ir formų apyrankes. Vyrų savo drabužius susegdavo pasaginės formos segėmis, o moterys – žalvariniais smeigtukais su kryžiaus formos arba trikampių galvutėmis. Moterys susisegdavo ir kitokių formų segėmis. Prie smeigtukų dažnai būdavo prikabinamos žalvarinės grandinėlės. Vietoje karolių moterys ant kaklo nešiodavo aparas, padarytas iš žalvarinių įvijėlių, ir tarp jų įkabintų 2,5–3 cm skersmens grandinėles. Ir vyrų, ir moterų kapuose dažnai randami iš žalvarinės vielos susukti spiralės formos žiedai, kurie būdavo nešiojami ant kairės ir dešinės rankos pirštu. Daugelyje vyrų ir moterų kapų rasta po 2 smulkius gintaro karoliukus.

Išlikę vilnonio audeklo gabaliukai rodo, kad tuo metu žmonės dėvėdavo vilnonius drabužius. Moterys kartais nešiodavo ir storų siūlų, apvyniotų žalvario vieliuke, kepuraites, kurių kraštus puošdavo klevo sėklos formos pakabukais.

Dauguma kapuose rastų žalvarinių papuošalų yra rūpestingai pagaminti. Jų paviršius papuoštas įvairiu sudėtingu raštu.

Upynos senkapį, kaip ir daugumą kitų senovės kapinynų, vietiniai gyventojai pagal tai, kad čia jie rasdavo ginklų, dažnai laikydavo švedų ar prancūzų karių kapais. Tačiau nei švedai XVII–XVIII a. vykusių karų metu, nei prancūzai 1812 m., žygiuodami per Lietuvą, savo žuvusiųjų ar mirusiųjų karių nelaidodavo su ietimis ar žalvariniais papuošalais.

Tyrinėtas Upynos senkapis rodo, kad jau X–XI a. dabartinės Upynos teritorijoje yra buvęs nedidelis kaimas, kuriame nuolat gyvendavo gerai ginkluoti žemdirbiai, visada pasirengę atremti juos užpuolusius priešus. Jau tuo metu į Upyną nuolat užsukdavo pirkliai. Jie vietinius gyventojus aprūpindavo žalvariniais papuošalais arba žaliava jiems gaminti – variu ir alavu.

Turima medžiaga rodo, kad to meto Upynos apylinkių gyventojų kultūra turi daug bendro su Lietuvos pajūrio gyventojų materialine kultūra.

UGNIES PAGERBIMO PAPROTYS UPYNOS KRAŠTE

Jau vaikystėje tekdavo girdėti, skaityti apie Gabiją. Kad tai kalbama apie ugnį, supratau daug vėliau, pradėjęs domėtis kraštoyra.

Pirmąją maldelę į ugnį užrašiau savo gimtajame Vytogalos kaime (Šilalės r.) iš Zofijos Buivydienės-Motuzaitės, kuri savo atmintyje buvo išsaugojusi daug savo senelių ir tėvų pasakojimų. Ši maldelė mane labai sudomino. Nustebino, kad daugelis klausinėtų moterų dar atsiminė vieną kitą eilutę arba visą maldelę, skirtą ugniai. Moterys sakė, jog melsdavosi dėl to, kad ugnis nakčia neišeitų iš namų, kad neužgestų arba nekiltų gaisras. Žmonės papasakojo, kad šeimos vyriausia moteris – močiutė, mama, o jei jų nebūdavo, tai vyriausioji duktė – vakare ugniakure sužarstydavo, sukasdavo į krūvelę gyvas anglis, jas apkaupdavo pelenais ir sukalbėdavo maldelę, išminktą iš savo mamos ar močiutės. Kitos moterys pasimelsdavo ryte, iš vakarykščių žarijų užkūrusios ugnį. Dažnai ugnelę ir peržegnodavo. Kai kada ugnelės prašydavo ir laimingos mirties.

Ugnelę vadindavo Gabija, Gabieta, Gabele, Gobija, Jagoba. Kai kada pridėdavo Marijos ir Agotos vardus. Visos šioje publikacijoje pateikiamos maldelės į ugnį surinktos Upynos apylinkėse, maždaug šešių kilometrų spinduliu nuo Upynos, arba užrašyta iš žmonių, dabar gyvenančių kitur, bet kilusių iš Upynos apylinkių.

KLEMENSAS LOVČIKAS

MALDOS Į UGNĮ

1. Įkūrusi ugnį ugniakure, mama ją peržegnodavo.
Pateikėja Ona Ačaitė, 64 m. iš Pauliškių k., Skaudvilės apyl., Tauragės r., užrašyta 1983 m.
2. Švinta Gabieta, užkaupta gulieta, užkurta žibieta. Kap numirsi-ma, uždek mums žvakelę, pasiremti lazdele ir eiti namučio.
Pastaba: Jos motina, kilusi iš Varnių krašto, sakydavusi, kad tai pati pirmoji rytmetinė malda, ją reikia sukabėti dar prieš „Tėve mūsų“.
Pateikėja Zosė Buivydienė, 50 m. iš Vytogalos k., užrašyta 1974 m.
3. Švinta Aguota, švinta Gabija, užkaupta myguok, atkaupta žybsuok.
Pastaba: Šią maldą kalbėdavusi A. Čijausko mama, kilusi iš Vytogalos kaimo.
Ar ugnį kūrėntum lauke, ar bute, jos negalima palikti neužkaupus.
Pateikėjas Aleksas Čijauskas, 67 m. iš Pajūrio k., užrašyta 1985 m.
4. Užkurtą ugnį peržegnodavo ryte ir vakare.
Pateikėja Elena Dinapienė, 84 m. iš Mankišės k., užrašyta 1984 m.
5. Švinta Aguota, švinta Gabieta, myguok muna užkluota.
Pateikėja Barbora Eskirtienė, 86 m., iš Vytogalos k., užrašyta 1982 m.

6. Švinta Gabieta, melskis už mus griešninkus. Neatsibusk nebudinama, neatsikelk nežadinama.

Pateikėja Antanina Dobilienė-Grybaitė, 81 m. iš Gegužių k., užrašyta 1979 m.

7. Amžiną atilsį dovanok dūšiom, Viešpatie.

Pastaba: Taip meldavosi O. Gaižauskienės bobutė, vakare ugniakure sužarsčiusi ugnį, kad ji neužsikurtų nakčia.

Pateikėja Ona Gaižauskienė, 86 m. iš Pajūrio, užrašyta 1984 m.

8. Ugnelės vardas – šventoji Gabieta. Kad aš ją sukrapštinėsiu, ji bus gyva, ugnelė – mūsų maitintoja, šventoji Gabieta. Kad ugnelės nebūtų, mes nė valgyti nepasidarytume.

Taip apie ugnį sakydavo aštuoniasdešimtmetė Stefa Teluckienė, gimusi 1915 m., gyvenusi Pagramantyje.

Perpasakojo Ona Gedutienė, 73 m. iš Simėnų k., užrašyta 1983 m.

9. Seniau ugnį kūrendavo bute. Vakare sukrapštydavo anglis į krūvikę, užkrapštydavo pelenais ir užvoždavo variniu (puodu). Tada peržegnodavo ir pasimeldavo, sukalbėdavo „Sveika, Marija“.

Pateikėja Antanina Jurgaitienė 86 m. iš Gudirvių k., užrašyta 1981 m.

10. Švinta Gabieta, užgaubta gulėk, užklota mygok ir muni saugok. *Pateikėja Joana Jurgaitytė, 76 m. iš Kalvalių k., užrašyta. 1974 m.*

11. Švinta Gabieta, mygok užkopta.

Pastaba: Taip meldavosi į ugnį Agotos Kleinienės bobutės Ursulė Balsienė ir Ona Skirienė.

Jei nuo darbo atsišerpetodavo rankų pirštai, tai ugnį reikėdavo užžarstyti plaštakų viršumi – pirštai greit užgydavo.

Pateikėja Agota Kleinienė, 76 m. iš Pavarčio k. (Vaidilų apyl., Tauragės r.), užrašyta 1979 m.

12. Švensta ugneli, švensta Gabeli, užkurta žibėk, suglobta gulėk, adyno smerčia muni apšviesk.

Pateikėja Ona Kulikauskienė, 71 m. iš Galvyčių k., užrašyta 1985 m.

13. Melsdavosi į ugnį (žodžių neprisimena). Ją vakare sukrapštydavo, užvoždavo kiauru variniu puodu ar sagonu.

Pateikėjas Antanas Lopečius, 87 m. iš Keterių k. (Vaidilų apyl., Tauragės r.), užrašyta 1982 m.

14. Švinta Guobjija, myguok.

Pastaba: Taip meldavosi vakare sužarsčiusi ugniakure ugnį ir ją peržegnojusi Ona Stanevičienė, gyvenusi Vytogaloje (kilusi iš Pilsūdo kaimo).

Pateikėja Barbora Lovčikienė, 76 m. iš Vytogalos k., užrašyta 1979 m.

15. Ugneli, švinta Gabieta, sukurta žibėk, užklota mygok, mirties valando mums žibėk.

Pastaba: taip Agnieška Milkintienė, sukaupusi ugnį, meldavosi.

Pateikėja Agnieškai Milkintienė, apie 70 m. iš Šilalės, užrašyta 1982 m.

16. Ugnele, švinta Gabieta, nekelkis, neplatinkis, būk savo vietoje.

Pateikėja Marijona Mockienė, apie 75 m. iš Papaukštikalnio k., užrašyta 1979 m.

17. Švinta Gabieta, užguobta myguok, atguobta žibiek.

Pastaba: Taip meldavosi užgesinant ugnį vakare.

Pateikėja Kazė Petkienė, 80 m. iš Obelyno k. (kilusi iš Laukuvos), užrašyta 1985 m.

18. Vakare sukurstydavo ugnį, sudėliodavo angliukus, su pelekais užklodavo, peržegnodavo, kalbėdavo poterius, kad ugnis išmiegotų, kad nuo gaisro išsaugotų. Taip ugnį apkopdavo Norkiškės dvaro kumetyne, prie Batakių (dabar – Tauragės r.).

Pateikėja Ona Puidokienė-Urbonaitė, 56 m. iš Skaudvilės (Tauragės r.), užrašyta 1981 m.

19. Švinta Gabieta, mygok su mumis griešnykais. Nejudinkis nejudinama, nesikelk nežadinama.

Pastaba: Taip meldavosi moterys, vakare sužarsčiusios ugnį, kad ugnis neišeitų iš namų.

Pateikėja Stasė Raudonienė, 90 m. iš Tujeinių k., užrašyta 1978 m.

20. Ugneli, švinta Gabieta, be tavęs mums šalta. Saugok mūsų namelius.

Pastaba: Kuriant ugnį, ją peržegnodavo ir taip pasimeldavo. *Pateikėja Kristina Rimkutė, 65 m. iš Pašlynio vienkiemio (sodyba už Laukuvos), užrašyta 1978 m.*

21. Vakare moteriškos žarijas sužarstydavo, peržegnodavo ir taip pasimeldavo, kad neįvyktų nelaimė: „Viešpatie, atitolink nelaimę!“

Pateikėjas Jonas Selvenis, 86 m. iš Batakių (Tauragės r.), užrašyta 1981 m.

22. Pranciška Genienė iš Vytogalos kaimo vakare sukrapštydavo žarijas į krūvikę ir jas peržegnodavo.

Pateikėja Julija Stanevičiūtė, 61 m., iš Vytogalos k., užrašyta 1986 m.

23. Švinta Jagoba, būk pakajinga.

Pastaba: Ugnį nakčiai pakrapydavo švėstu vandeniu.

Pateikėja Stasė Striaukienė, 81 m. iš Kraikų k., užrašyta 1985 m.

24. Bardžių k. (1) (D. Poškos apyl., Šilalės r.) gyvenusi Ursulė Rimkienė meldavosi į ugnį, ją žegnodavusi.

Pateikėja Joana Šimaitienė, 50 m. iš Kryžkalnio (Raseinių r.), užrašyta 1981 m.

25. Švinta Gabieta, uždingta gulėk, naktį griešnų žmonių nejudink ir nebudink. Nū smerčia neatstok, padūk lazdelę, uždek žvakelę, teeiny numučius. Jei naktį užsidegs – sudegsi, o nū smerčia praša neatstoti. Rek uždegti žvakelę, reik.

Pastaba: Maldą kalbėdavo, kai virdavo valgyti.

Pateikėja: Marijona Urbutienė, 78 m. iš Paežerio k. (kilusi iš Pilsūdo k.), užrašyta 1982 m.

26. Švinta Gabieta, užkurta žibėk, užklota gulėk, smerčia adyną nū munes neatstok.

Pastaba: Taip meldavosi ryte kuriant ugnį ar vakare ją sukrapštant prieangyje (priebutyje), ją peržegnojus.

Pateikėja Marijona Zakarienė, 75 m. iš Jakutiškės k. (Tauragės r., kilusi iš Pašilės k., Kelmės r.), užrašyta 1979 m.

27. Marija, Gabija, Agota, būk aplota.

Pateikėja Fabrijona Ziepaltienė, 90 m. iš Gaudvaišių k., užrašyta 1984 m.

Tekstus užrašė ir publikaciją parengė Klemensas LOVČIKAS